

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj **X.**

V saboto 31. julia (sređoletna) 1852.

List **61.**

Narodska pesmica iz Poljan od Kupe.

Zapisal kakor čul Marko Kobé.

Svekàrve tolažba.

Tri mi se gradi belijo,
Troji se svati zbirajo.
V prvem se konji kujejo,
V drugem se sablje svitlajo,
V tretjem se na put spravljajo
Po lepo Anko devjko.
Kada so po njo jahali
Ljudi so dine sadili;
Kada se z Anko vračajo
Dine se zrele tergajo,
Na konja jih Anki metajo.
Anka se milo plakala,
Dine pod konja hitala.
Tišila ¹⁾ jo je svekàrva ²⁾:
Muči ³⁾, premuči, snasica!
Tako so z mano delali,
Vendar sem dobra včakala:
Devetim zetom punica ⁴⁾,
Devetim snaham svekàrva,
Devetim gradom grofica.

¹⁾ Tišila ali tolažila, — ²⁾ svekàrva, to je, mati moža, — ³⁾ muči, to je, molči, — ⁴⁾ punica, to je, mati žene.

Kako bi se s sadnim in murbinim drevjem v kratkim marsiktera soseska obogatiti zamogla *).

Drevje ni le prijazin kinč zemlji, temuč drevje je v nekterih krajih, kjer vetrovi hudo razsajajo, tako zemlji potrebno, da, ako se tisto nespametno pokvari, ona bolehati in hirati pričnè, in namesto prirojene rodovitosti svojim prebivavcam le gole rebra in pusto skalovje kaže, česar se slehern lahko na Krasu prepričati zamore, kjer je njega dni hrastje bilo.

Da je sploh drevje po mnogih načinih zemlji neizrekljivo koristno, je razvidno kot beli dan, če pomislimo, da se drevesne korenine vrivajo med oske pečinske spoke, kamor zraku in zmerzlini pot odpirajo, ki sčasoma silne skale zdrobtinčita in spersteneta. Pa tudi iz zraka drevje v obilni prid zemlje po perji in vejicah redivnost sèrka, in tla krog sebe ob vročini presušenja varje, pozimi pa s svojim osutim perjem kaj ugodno gnoji.

Vsakteri torej lahko spozná, da nemočirni travniki in suhi spašniki pešajo in ob vso ceno pridejo, če se drevje po njih preveč zatara, da sončni žarki njih mastno perst škodljivo prekuhujejo in žlahtne

travnne koreninice, ki zemljo vežejo, pomorijo, kjer kmalo viharna sapa gnojno perst do gole skale spihlja.

Vsaktere baže drevje ima več koristnih strani, vendar je med vsim nar. koristnejši sadno in murbino drevje. Sadno drevje tudi clò nepriljudne kraje s svojim nježnim cvetjem in žlahtnim plodom v prijetne spremina. Ne morem tukej memogredè zamolčati nekterih krajev Moravske dehantije, kakor Kolovrata, Vač in vasi krog svete Gore, kjer ni skoraj nič ravnin, brez števila pa dolgočasnih sotèsk in za pešca utrudljivih tokav, vendar so ti kraji spomladi ob času cvetja, ker skorej iz vsačiga germa kakšno sadno drevó moli, kaj prijetni, — mili sterdeni duh, ki persi okrepčuje, se tu obilno razprostira in čbelice marljivo méd naberaje šumljajo, da je veselje.

Veselje je v taci krajih biti jeseni, kader se vejice pod rumenim in dišèim sadjem šibè, in lepa pomoč je za kmeta, če on, kakor je meni od nekterih znano, samo od drevès, ki ob plotih in po spašnikih rastejo, marsiktero leto 200 mirnikov suhih černivk (take baže hrušk, ki so tepkam močno podobne, rodovitne in nekoliko dni popred dozore) za svojo hišo in hišne potrebe prihrani. Ako pa sadno drevje gričaste kraje polepša, koliko bolj mora še le prijazne ravnine ozaljšati, ako se po njih sadje posadi.

Kako pa bi se dalo to koristno drevje zasaditi:

1. Da se z jedinjeno močjo tega dela lotimo. Moči zjediniti, kar saditev drevja vtiče, so pa resnično pripravne kmetijske podružnice, ktere naj si ude iz srejskih mož, ki so veljavni, za srenjski prid vneti, ki zemljiša in brihtne glave imajo, kolikor je nar. več moč, izvolijo. Taki previdni možjè se ne bodo obotavljali, koristno drevje po svojih zemljiših zasajati, in tudi sosede k nasledovanju krepko nagibovati.

2. Naj vsaka županija neodjenljivo tirja, da mora vsak, ki se oženi v dveh letih, ki se od dobe poroke šteje, desetero dreves na svojim zemljišu, ali na kakšnim drugim od srejskiga predstojnika v ta namen odločenim kraji, posaditi. V zastavo, da bo ženin svojo delo v rečeni dobi gotovo zversil, naj pred poroko 10 fl. županu vloží, kateri mu bodo o pretečeni dobi dveh let po številu zelenih dreves povernjeni. Tudi naj vsak oče, kader se mu dete rodi, županu goldinar zastavi, da hoče za otroka v dveh letih sadno drevó vsaditi, in ob dôbi družiga leta dobi oče, če je svojo dolžnost spolnil, svoj denar nazaj.

3. Kar je mlado sadno drevje od drugod prenašati težavno in tudi nekterikrat po raznosti zemlje in zraka tako nevsečno, da se le revno v raši obnaša, je torej skerbeti, da se sčasoma do-

*) Po govoru sedanjega gosp. fajmoštra Jož. Bevka v zboru Planinske kmet. podružnice.

má iz pešk, košic in séména (murb) drevje zredi.

Da se ta namen doseže, naj bi na deželi povsod, kjer koli so šole, v priličnim kraju srejna odločila kakošen kos njive, travnika ali tudi pašnika, kteriga naj terdno ogradi, spodobno pripravi, in pristojno s potrebnim orodjem previdi, ter ga tako vredeniga šolniku izroči.

Da bo soseska v ti reči svoj namen dosegla, se tak vert z družimi rečmi razun drevesne reje ne smé pečati. Šolski otroci se v takim vertu lahko nauče drevje iz pešk gojiti, ga po raznih načinih požlahnevat, ga presajati, in z murbo v caker hoditi, da se svila dobi. Čez 5 let se že iz taciga verta po niski ceni tistim, ki so zavezani drevje saditi, dovolj drevesic prodati zamore in skupljeni znesik se utegne v zboljšanje verta obrniti. Da bi se otroci čbelarstva naučili, bi mogel, če je kraj za čbelarstvo vgoden, tudi ulnak v takim vertu biti.

Izgovor, da v nekterih krajih, kakor postavim v Cerknici itd. zima murbo zatira, je piškav, ker sim to reč, Ljubljanske murbe posadivši, sam skusil; murbe namreč so zalo rastle in srečno prezimile. Tudi sta dva Cerkniška moža, ki kmetijstvo čislata, že več let nekaj murbnih drevés ohranila in eden teh je clo sviloprejk, ki so jajčka zlegle, izgojil.

Murba pa v Cerknici, kakor tudi kje drugod, bolj zavolj družih vzrokov, kakor zavolj zime ne napreduje, namreč, če je napčno vsajena. So, ki drevesu komaj toliko prostora odmirajo, kakor ga zidar po primerji kamnu odloči, ki ga misli terdno v zid vložiti. Tako drevó res čversto v zemlji stoji, životari siromaško nekaj let, in poslednjič vsahne. Drevó naj se vselej bolj plitvo vsadi, da mu sonce koreninice ogreva; naj se zemlja izrahlja, da iz nje korenine živež serkati zamorejo; vejice naj se drevesu kar čisto posnamejo, in kader ozeleni, naj se tisto nepotrebnih pogank znebi, da potrebnim vejicam živeža ne zmanjkuje.

Nekteri veselje zgubé sadonosno drevje saditi zato, ker jim za trud le nevolja ostane, ko drugi njih sadje skrivaj pobašajo. Da je tako djanje napčno in da mora gospodarja zlo žaliti, je gotovo — ali vendar ravno to pregrešno djanje kaže, kako treba je v sleherni srejni za povzdigo sadoreje skerbeti, ker se iz skušnje vé, da v tistih krajih, kjer je sadja dovolj, se le redkokrat kdo pritoži zastran te hudobije; v krajih pa, kjer se sadje zanikerno glejšta, ga mesec, preden dozori, rad posuši.

Ako bi se po imenovanih nasvetih, ki so večidel že po raznih časnikih razglašeni bili, z zjedinenimi močmi po srejnah za zboljšanje sadjoreje in vpeljanje murb skerbelo, in ako bi tudi cesarske gosposke srenjske predstojnike v ti reči neutrudljivo podpirale, bi v 20 do 30 letih kraj, ki je v ti reči na nar nižji stopnji, kar sadjorejo tiče, rajsko lepoto doseči mogel. Jož. Bevk.

Ogled kmetijstva na Angleškem.

(Dalje.)

Kako Angleži z gnojem ravnajo.

Kakor so Angleži veliki mojstri v obdelovanju poljá, ravno taki nemarneži so z gnojem.

Kakor pri nas veči del kmetovavcov nemarno ravna z gnojem, ravno taka je na Angleškem; iz hlevov ga izkidajo in na dvorišu ga spera dežev-

nica in prepeka sonce. Dvoriša mnogih kmetij so tako posvinjene po raztrošenim gnoji, da skoraj prostora ni, kamor bi človek s čedno nogo stopil.

Ta nemarnost z gnojem se pa zamore toliko manj zapopasti, ker Angleži svojo živino večidel na pašnikih redijo, tedaj si v hlevih le malo gnoja pridelayo.

Ker bi pa vunder radi svoje njive obilo gnojili, vozijo delječ iz mest gnoj skupej in išejo skerbno po družih rečeh, ki bi gnoj nadomestovale.

Nar več porabijo na Angleškem tistiga tičjeka, kterimu guano pravijo, in kteriga na leto blizo 4 milione centov na Angleško pripeljejo. Dr. Liebigov patentirani gnoj so že vsi kmetovavci opustili, ker je silno drag in nič ne zdá.

V nekterih krajih, kjer je zemlja debela, je sploh navada, apno po njivah trositi. Zato je pa tudi v marsikterim kraju sila veliko apnénic, iz kterih se apno na vse kraje vozi.

Ker pa zemlja ni debela, potrosijo apno samo poleg germovnatih plotov, da na to vižo pokončajo merčese, kteri se v germovji tako radi nabirajo.

V tistih krajih Angleškiga, kjer živina večidel na pašah živi, rajtajo od ene krave 80 centov gnoja; v tistih krajih Škocie pa, kjer ne ženó živine na pašnike, ampak jo v hlevih redé, rajtajo 160 centov gnoja od ene krave.

(Dalje sledi.)

Pretres človeške hrane in pijače.

Po Molešott-u.

Da niso vse jedila enako tečne ali redivne, je vsacimu znano; ktera jed pa je bolj tečna od druge, in zakaj, tega ne vé vsakdo.

Slavni Molešott pretresuje človeško hrano takole:

Za mesovjem nar bolj tekne kruh. Vsako žito, iz kteriga se kruh péče, ima nar več v sebi močca ali štirke in nekoliko sladkora ali cukra; — tako imenovanih živalsko-rastlinskih reči, namreč vlečca (Kleber) in beljakca (Eiweisstoff) pa je v krušnim žitu za tretji del manj kot v mesu.

Če je kruh za tega voljo že manj tečen kot meso, ga pa tudi zavoljo tega želodec težji prebavlja, ker se vlečic v ti razmeri težji razkroji.

Kar pa tečnost mnogoverstniga žita vtiče, je pšenična in režena moka nar bolj redivna; turšica, rajž, ječmen in ovés veliko veliko manj teknejo.

Za mesam in kruham je nar bolj tečno sočivje: grah, bob, leča. V grahu je obilo nekiga posebniga beljakca, ki se v želodcu že veliko lože razkroji kot beljakic kruha ali laknjic (Faserstoff) mesa. Če bi ljudje vedili, kako tečno je sočivje, bi ga gotovo bolj špogali, kakor do zdaj; le to je pri sočivji zoperno, da želodec njegovih lupin celo na nobeno vižo prebaviti ne more, da se tedaj sočivje mora k teško prebavljivi hrani prištevati. Temu je vunder lahko v okom priti, ako se sočivje brez lupin, to je, popolnoma razkuhano v podobu juhe ali župe vživa. Kuharica naj pa sočivje kuha v deževnici, ker v studenčnici kuhano je še težji prebavljivo, ker se apno studenčne vode ali sploh vode iz vodnjakov ali štirn z grahovcam v neko zlo terdo in teško prebavljivo stvar sprime.

Sočivje ima veliko fosfora v sebi, kteriga posebno možgani potrebujejo, ki brez fosfornate masti obstati ne morejo. Sočivje je tedaj potrebna hrana za možgane, (po tem takim zna biti, da „dobre glave“ izvirajo od več povžitiga sočivja, in sočivje bi utegnili biti pomoček iz slabo rejenih možganov dobre glave stvariti).

Krompír in repa, kakor sploh vse korení, pake